

Аннотация

Федоренко В. В. Реализация конституционных принципов судопроизводства в статусе и деятельности органов конституционной юрисдикции Украины и зарубежных стран. – Статья.

В статье проведен анализ юридической литературы и положений нормативно-правовых актов данной проблемы, на основании которых осуществляется реализация конституционных принципов судопроизводства в статусе и деятельности органов конституционной юрисдикции Украины и зарубежных странах.

Ключевые слова: Конституция Украины, судопроизводство, суды, органы конституционной юрисдикции, конституционные основы.

Summary

Fedorenko V. V. Implementation of the constitutional principles of justice in the status and activities of constitutional jurisdiction in Ukraine and abroad. – Article.

Article analyzes the legal literature and provisions of legal acts of the issues on which the realized implementation of the constitutional principles of justice in the status and activities of constitutional jurisdiction in Ukraine and abroad.

Key words: Constitution of Ukraine, judiciary, courts, constitutional jurisdiction, constitutional principles.

УДК 340.12

Л. В. Шонія

МІЖДИСЦИПЛІНАРНІСТЬ ЯК ПОТЕНЦІАЛ ЕКОНОМІЧНОГО ВИМІРУ ПРАВОВОГО ПОРЯДКУ

Постановка проблеми. Сучасний правовий порядок постає як складноструктурований багаторівневий феномен, у якому виражаються ключові аспекти функціонування правової системи. Саме правовий порядок часто розглядають як «право в житті», як предметне право, оскільки учасники соціальних взаємодій створюють свої особливі форми регуляції поведінки, які гармонійно вписуються в загальну картину правового буття. Правовий порядок сьогодні неможливо досліджувати без урахування досягнень синергетики, феноменології, аксіології, антропології та інших напрямів соціогуманітарного знання. Це зумовлює пошук синтетичних методологічних моделей, які дозволили б виявити багатоаспектність властивостей правопорядку.

Стан дослідження питання. Сьогодні можна констатувати, що проблема дослідження правового порядку та його властивостей є однією з найбільш актуальних тем філософсько-правового, економіко-правового та загальнотеоретичного дискурсів. Саме про це свідчить інтенсивність і різноманітність напрямів досліджень українських та вітчизняних учених. Так, особливості феномена правового порядку досліджувались у працях В. Артьомова, В. Борисова, О. Воробйової, С. Клевцова, І. Краснова, А. Крижановського, К. Макарова, Б. Саванелі, О. Сауляка та інших. Значний внесок у розвиток аксіологічних параметрів правового порядку зробили М. Алексеєв, Н. Арабаджи, А. Бабенко, О. Бандура, В. Бачинін, В. Дудченко, С. Максимов, В. Нерсисянц, Ю. Оборотов, А. Овчинніков, П. Рабінович та інші. Значний інтерес у розрізі досліджуваної проблематики становлять також розробки зарубіжних економістів та юристів, праці яких відкривають нові площини

пізнання економіки й права, правового порядку, таких як О. Алпатов, Г. Бальсевич, Г. Беккер, Т. Веблен, Г. Гаджієв, Д. Вовк, А. Гриценко, Дж. Коммонс, М. Одінцова, Р. Познер, А. Сміт, Ф. Хайек та інші.

Метою дослідження є аналіз особливостей міждисциплінарної методології економічного виміру сучасного правового порядку.

Виклад основного матеріалу. У наш час регулярно висловлюється думка, що сучасний етап розвитку науки характеризується тенденцією до інтеграції наукового знання різних галузей і зростанням інтересу до міждисциплінарних досліджень. Особливо характерними ці заяви стають на тлі поглиблення міждисциплінарних зв'язків соціогуманітарних наук, які все більшою мірою інтегруються в цілісну систему знань.

Зокрема, юридична наука перебуває в таких умовах, коли право й держава як складний об'єкт її дослідження зазнає змін, які тягнуть за собою появу нових сфер юриспруденції [10, с. 5]. У цілому ж ми є свідками радикальних змін у структурі ідеалів і норм науки. Ці зміни виступають найважливішим аспектом становлення постнекласичної раціональності. Поряд із дисциплінарними дослідженнями на перший план висуваються міждисциплінарні та проблемно орієнтовані форми дослідницької діяльності. Класична та певною мірою не класична науки часто були орієнтовані на досягнення ізольованого фрагмента дійсності, що виступав як предмет тієї чи іншої наукової дисципліни. Дисциплінарні дослідження домінували, хоча й доповнювалися міждисциплінарними. Що ж до специфіки науки кінця ХХ – початку ХХІ ст., то її визначають комплексні дослідницькі програми, у яких беруть участь фахівці різних галузей знань [13, с. 287].

Застосування нових методів досягнення правового життя тягне за собою звинувачення в змішуванні права з іншими областями знань: політикою, психологією, філософією. Проте соціальне життя настільки складне, що не має правових феноменів у формі «чистої» їх явленості, є лише приписуванням деяким соціальним явищам, подіям і процесам властивості «бути правовими» [16, с. 16].

Міждисциплінарність сьогодні є головним постачальником нового знання, оскільки нова наукова гіпотеза не може виникнути «всередині» існуючого знання. Наукову новизну забезпечує метафоричне перенесення знань з однієї сфери до іншої. Це дає свіжий погляд на старі проблеми, можливість побачити їх у новому світлі [15, с. 19]. Використання міждисциплінарних підходів дозволяє подолати високий рівень догматизації, який характерний для вітчизняної юридичної науки. За рахунок привнесення нових тем, проблем, питань, концепцій, понять може бути забезпечено розвиток правової та державної сфер [3, с. 89].

Можна виділити дві основні форми такого юридичного освоєння значущих для юриспруденції досягнень інших наук: юридизація методів (і в цілому пізнавальних засобів і прийомів) і формування нових юридичних дисциплін (антропології права, аксіології права, економіки права тощо) на стику юриспруденції й суміжних наук. Юридизація при цьому означає юридико-понятійну трансформацію неюридичних методів і дисциплін, їх перетворення з визначальних позицій поняття права та включення до нового пізнавально-смыслового контексту предмета й методу юридичної науки [8, с. 76].

Таким чином, міждисциплінарність – це ознака сучасної науки, не лише юридичної, а й усього комплексу наук соціально-економічного профілю. Як зазначається в науковій літературі, міждисциплінарні дослідження відображають інтегративні тенденції в розвитку науки. Вивчення за їх допомогою об'єктів соціально-економічної природи дає можливість отримати нове знання. До міждисциплінарного інструментарію належать наукознавчі, організаційні, історичні, інформаційні та інші підходи [1, с. 112].

Для юриспруденції проблема міждисциплінарності є особливо актуальною з урахуванням специфіки об'єкта її дослідження – права. При цьому до традиційних міждисциплінарних напрямів можна з упевненістю віднести соціологію права, історію права, політику права, етику права тощо. Мають місце елементи міждисциплінарності також на галузевому рівні правових досліджень. Наприклад, господарське право (у більшості європейських країн – економічне право) – яскравий приклад синтезу економічної теорії та права.

Для юриспруденції міждисциплінарність означає, що сучасна теорія права більше не може претендувати на монополію в поясненні процесів функціонування правової системи. Про це свідчать як цілий комплекс дисертаційних досліджень, присвячених економізації й політизації діяльності держави та функціонуванню права, так і той факт, що економічні виміри правового порядку сьогодні набувають особливої ваги, докорінно впливаючи як на правову політику, так і на нормотворчість, реалізацію та застосування права [5, с. 35].

У наш час існує декілька типів досліджень, які можна розглядати як міждисциплінарні. Відомий німецький соціолог Р. Кьоніг розрізняє два типи міждисциплінарності: «м'який» і «жорсткий». «М'який» тип передбачає взаємодію між дисциплінами на рівні «узагальнюючих» та «допоміжних» конструкцій. «Жорсткий» тип пов'язаний із такою інтерпретацією об'єкта досліджень, за якої він постає як сума аспектів, кожний із яких досліджується відповідною дисципліною. Вразливість такого підходу відзначається в наукознавчій літературі та низці робіт методологічного характеру: «м'який» тип відтворює традиційний поділ дисциплін за ієрархічним принципом, де кожна з них, як «допоміжна», так і «узагальнююча», має свій предмет, метод і стикається з іншими тільки під час використання й інтерпретації накопиченого знання; у випадку з «жорстким» типом ідеться про набір рівноцінних дисциплін, предмет яких зачіпає ті чи інші сторони пов'язаних з об'єктом явищ [2, с. 153].

Незважаючи на те, що специфіка сучасної (постнекласичної) методології вимагає використання принципу міждисциплінарності, можна звернути увагу на те, що далеко не всі вчені-правознавці погоджуються з таким підходом. Наприклад, В. Графський скептично ставиться до міждисциплінарної методології у зв'язку з її використанням на рівні конкретно-юридичних досліджень. Він стверджує, що сучасна юриспруденція ігнорує навіть окремі юридичні методи (такі як догматичний та нормативний), не кажучи вже про методи інших наук, а тому міждисциплінарність – це просто «модна» тенденція, яка не має особливих методологічних підстав [4, с. 106]. Очевидно, з такою позицією складно погодитися з певних причин.

По-перше, як справедливо зазначає О. Мінькова, про монодисциплінарність у юриспруденції можна говорити лише в одному випадку: коли ідеться про юридичну догматику, тобто вивчення права зсередини. У будь-якому випадку вивчення права ззовні (це може бути філософія, соціологія, лінгвістика) слід говорити про міждисциплінарні підходи в дослідженні права [7]. Проте навіть сьогодні не можна розглядати юридичну догматику як монодисциплінарне явище. Як переконливо доводить О. Сидоренко, структурний погляд на догму права виражається в тому, щоб виявити раціональні елементи догми (абстрактні типи правових явищ), прагматичні елементи догми (конкретика правових явищ у правовому житті) та нормативні елементи догми (чинне право) [12, с. 16]. Така широка інтерпретація змісту догми права не дозволяє розглядати її як винятково інклюзивне юридичне явище. Очевидно, що сучасні догматичні дослідження також поступово стають міждисциплінарними.

По-друге, використання в юриспруденції категоріального ряду, концепцій і методів суміжних наукових дисциплін (історії, філософії, соціології, психології, політології тощо) є однією зі сфер застосування методологічної функції загально-теоретичної юриспруденції. Дійсно, як стверджує Ю. Оборотов, питаннями методології в сучасній юриспруденції традиційно займаються в межах науки загальної теорії держави й права. Методологічна функція загально-теоретичної юриспруденції передбачає зв'язок юриспруденції та суміжних наук, переведення їхнього методологічного інструментарію в правову сферу. Цей зв'язок як методологічна складова юриспруденції опосередковується методологічними інструментами загально-теоретичної юриспруденції, прямим виходом на правову реальність і створенням умов для формування методології права та держави. І якщо гуманітарне та соціальне знання виступає як методологія юридичної науки, то загально-теоретична юриспруденція – це не лише рівень методології юридичної науки, а й основа методології права й держави як соціальних феноменів [9, с. 102]. Тобто фактично дослідники самостійно засвоюють науковий інструментарій, активно запозичуючи його із соціогуманітарних і природничих наук.

По-третє, формування нових полів міждисциплінарності, у яких уявлення про материнські галузі знань повністю розвиваються (так званих «гібридних» сфер дослідження, у яких правовий компонент відіграє суттєву роль (гендерні дослідження, дослідження в межах правової урбаністики, кримінологічні студії)), є однією з характерних рис сучасної юриспруденції. Ці галузі знань, як правило, не інституціоналізуються як самостійні університетські дисципліни: сфера їх прояву – позаакадемічні наукові інституції. Такі дисципліни часто називають бінарними, акцентуючи увагу на їхній прикордонній специфіці. Саме до бінарних дисциплін відносяться філософія права, соціологія права, юридична лінгвістика, економіка права.

Зв'язок права та економіки сьогодні часто стає предметом багатьох досліджень загально-теоретичного характеру. Проте в українській науці право й економіка продовжують існувати як відносно автономні об'єкти пізнання, їх переплетення не створює єдиної синтетичної теорії. Звичайно, вони певним чином перетинаються. Юристами досліджується правовий режим цінних паперів, вони займаються пи-

танням відповідальності за податкові злочини, вивчають юридичну природу комерційної організації. Проте, займаючись питаннями економічного порядку, юристи все ж залишаються у своєму предметному полі, цікавлячись насамперед правовим описом економічних явищ. Це також виявляється під час аналізу тематики провідних українських профільних журналів, таких як «Підприємництво, господарство і право». Статті, які в них містяться, стосуються здебільшого суто юридичних питань, особливо не торкаючись економічних проблем українського суспільства (наприклад теорії трасту як інституту цивільного права, господарсько-правового аналізу примусового викупу акцій, питань функціонування та повноважень аудиторської палати України тощо). Аналіз лише цих тем дає можливість із достатньо високим ступенем вірогідності стверджувати про їх монодисциплінарність.

Водночас зв'язок економіки та права є досить міцним і специфічним, що визначається характеристиками цих двох сфер. Можна погодитися з В. Малаховим у тому, що таке фундаментальне економічне поняття, як власність, потрапивши до сфери юриспруденції, набуло якісно нових обрисів, пов'язаних насамперед із поступовим витісненням із цього феномена економічної складової з поступовим заміщенням її правом [6, с. 47–50]. Дійсно, юридизація власності як фундаментальної категорії економічної теорії призвела до того, що у сфері юриспруденції йдеться здебільшого про право власності в об'єктивному та суб'єктивному значеннях. Однак взаємодія права та економіки цим не обмежується.

Слід звернути увагу на активізацію міждисциплінарного розгляду зв'язку права та економіки на рівні дисертаційних досліджень, зокрема в роботах російських дослідників Т. Орехової та О. Чернявського.

Т. Орехова зазначає, що під час розгляду економічних процесів і їх зв'язків із правовими, юридичними інститутами важливою є насамперед нормативна сторона, природа права. Оскільки економіка (за будь-якого її розуміння) виступає предметною стороною дійсності, яка може змінюватися, зважуватися, має реальну просторову протяжність, фізичну матеріальність, то й правовий вплив на економіку найчіткіше простежується через юридичні норми [11, с. 10]. Також у дисертаційному дослідженні Т. Орехової розглядаються питання, пов'язані зі співвідношенням понять «правопорядок» та «економічний порядок», проблема економічної мотивації в ухваленні правових рішень і подвійності природи інтересів держави. Відзначається реалізація принципу еквівалентності в різних галузях права: у співвимірності (справедливості) юридичної відповідальності, у взаємній відповідальності сторін, співвимірності соціальних благ і трудового внеску, а також у можливій грошовій оцінці неекономічних цінностей (здоров'я, честь, гідність, добре ім'я тощо) [11, с. 18].

У дисертації О. Чернявського доводиться, що економічна функція права визначається як характеристика ролі права в регулюванні економічних відносин. Дослідник підкреслює, що специфічність прояву економічної функції права у взаємодії права й економіки як самостійних феноменів полягає в тому, що право, за посередництвом створення системи власне-юридичних і соціальних норм, виступило гарантом найважливіших економічних інститутів, таких як власність, свобода підприємництва та багато інших. У процесі регулювання ринкових відносин економічна функція права знаходить своє вираження в нормах, які

впливають на ці відносини [14, с. 15]. О. Чернявський підкреслює, що в юридичній науці під нормою розуміють узаконене встановлення, визнаний обов'язковий порядок, встановлену міру, середню величину чого-небудь. У господарській, фінансовій сферах життя суспільства діють такі норми: «норма випрацювання», «норма рентабельності», «норма прибутку на активи», «норма прибутку на інвестиції», «норма страхового забезпечення», низка інших норм і нормативів. Під нормативом розуміється економічний, технічний показник норм; це поелементні складові норм. Розглядаючи економічні норми як правову категорію та, відповідно, як форму реалізації економічної функції права, О. Чернявський зазначає, що їх роль і призначення не в тому, щоб передбачати й регламентувати весь спектр окремих випадків; закон не може й не має передбачати всі локальні ситуації, які виникають у практичній діяльності господарюючих суб'єктів. Вони дуже різноманітні та залежать від багатьох випадкових обставин, непередбачуваності мотивів і вчинків окремих індивідів, результатів їхньої діяльності, стихійності ринкових відносин [14, с. 17].

Висновки. Таким чином, можна дійти висновку, що міждисциплінарність сьогодні є чи не головним постачальником нового знання, оскільки нова наукова гіпотеза не може виникнути «всередині» існуючого знання. Наукову новизну забезпечує метафоричний перенос знань з однієї сфери до іншої. Це надає новий погляд на старі проблеми, можливість побачити їх у новому світлі. Використання міждисциплінарних підходів дозволяє подолати високий рівень догматизації, який характерний для вітчизняної юридичної науки. Завдяки привнесенню нових тем, проблем, питань, концепцій, понять може бути забезпечено розвиток правової та державної сфер.

Література

1. Арутюнов В.Х. Методологія соціально-економічного пізнання / В.Х. Арутюнов, В.М. Мішин, В.М. Свінціцький. – К. : КНЕУ, 2005. – 353 с.
2. Бушковская Е.А. Феномен междисциплинарности в зарубежных исследованиях / Е.А. Бушковская // Вестник Томского государственного университета. – 2010. – № 330. – С. 152–155.
3. Горобец К.В. Реальность права как методологическая проблема / К.В. Горобец // Развитие методологии современной юриспруденции : матер. 3-ї міжнар. наук. конф. (пам. проф. О.В. Сурілова). – О. : Фенікс, 2013. – С. 89–92.
4. Графский В.Г. О междисциплинарном подходе в изучении права и законов / В.Г. Графский // Проблемный анализ и государственно-управленческое проектирование. – 2012. – № 4(24). – С. 106–108.
5. Ковальський О.В. Методологічні засади дослідження економічної функції права / О.В. Ковальський // Вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2013. – Вип. 3. – С. 34–40.
6. Малахов В.П. Мифы современной общеправовой теории : [монография] / В.П. Малахов. – М. : ЮНИТИ-ДАНА ; Закон и право, 2013. – 151 с.
7. Минькова А.М. Междисциплинарные исследования в юриспруденции: литературный обзор / А.М. Минькова. – Ростов-на-Дону : Ростов. гос. ун-т, 2007. – 212 с.
8. Нерсисянц В.С. Юриспруденция. Введение в курс общей теории права и государства / В.С. Нерсисянц. – М. : НОРМА ; ИНФРА-М, 1998. – 288 с.
9. Оборотов Ю.Н. Актуализация методологической функции общетеоретической юриспруденции / Ю.Н. Оборотов // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць. / за ред. С.В. Ківалова. – О. : Юридична література, 2012. – Вип. 67. – С. 99–105.

10. Общетеоретическая юриспруденция. Учебный курс : [учебник] / под ред. Ю.Н. Оборотова. – О. : Фенікс, 2011. – 436 с.
11. Орехова Т.Р. Соотношение права и экономики: общетеоретические аспекты : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория права и государства; история права и государства; история политических и правовых учений» / Т.Р. Орехова ; Московский государственный университет им. В.М. Ломоносова. – М., 2000. – 25 с.
12. Сидоренко О.М. Догма права в сучасній юриспруденції: загальнотеоретичне дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / О.М. Сидоренко ; Міжнародний гуманітарний університет. – О., 2012. – 21 с.
13. Степин В.С. Классика, неклассика, постнеклассика: критерии различения / В.С. Степин // Постнеклассика: философия, наука, культура / [В.И. Аршинов, О.Н. Астафьева, О.Г. Бахтияров и др.]; отв. ред. : Л.П. Киященко, В.С. Степин. – СПб. : Издательский дом «Миръ», 2009. – С. 249–295.
14. Чернявский А.Г. Экономическая функция права в условиях формирования рыночных отношений : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория права и государства; история права и государства; история политических и правовых учений» / А.Г. Чернявский. – М., 1999. – 21 с.
15. Честнов И.Л. Актуальные проблемы теории государства и права. Эпистемология государства и права : [учеб. пособие] / И.Л. Честнов. – СПб. : ИВЭСЭП ; Знание, 2004. – 63 с.
16. Честнов И.Л. Имеет ли право на существование постклассическая юриспруденция? / И.Л. Честнов // Известия высших учебных заведений. Серия «Правоведение». – 2012. – № 5. – С. 9–27.

Анотація

Шонія Л. В. Міждисциплінарність як потенціал економічного виміру правового порядку. – Стаття.

У статті здійснено спробу проаналізувати властивості правового порядку, особливе місце серед яких посідає міждисциплінарність. Визначено, що результатом міждисциплінарності юриспруденції та суспільних наук є не лише створення бінарних дисциплін, серед яких економіка права, а й усебічний аналіз уже існуючих правових феноменів, зокрема економічних властивостей правового порядку.

Ключові слова: право, економіка та право, правовий порядок, міждисциплінарність, економічні властивості правового порядку.

Аннотация

Шония Л. В. Междисциплинарность как потенциал экономического измерения правового порядка. – Статья.

В статье предпринята попытка проанализировать свойства правового порядка, особое место среди которых занимает междисциплинарность. Определено, что результатом междисциплинарной связи юриспруденции и общественных наук является не только создание бинарных дисциплин, среди которых экономика права, но и всесторонний анализ существующих правовых феноменов, в частности экономических свойств правового порядка.

Ключевые слова: право, экономика и право, правовой порядок, междисциплинарность, экономические свойства правового порядка.

Summary

Shonia L. V. Interdisciplinary as a feature of the economic dimension of the legal order. – Article.

The article attempts to analyze the features of the legal order, among which the interdisciplinary occupies a particular place. It was determined that as a result of the interdisciplinary relationship between the jurisprudence and social sciences are not only created binary disciplines, including economics of law, but also there is developed a comprehensive analysis of the existing legal phenomena, in particular the analysis of the economic characteristics of the legal order.

Key words: law, economics and law, legal order, interdisciplinary, economic features of the legal order.